

El contingut de psiquiatria infantil en el llibre de malalties de nens d'Antoni Jover (1893)

Edelmira Domenech i Llaberia, Jacint Corbella i Corbella

1. Introducció

Els tractats de pediatria han estat una de les fonts importants de coneixement de les malalties mentals dels nens al llarg de molts anys, quan encara no s'havia constituït la psiquiatria infantil com a matèria independent. Walk (1964), en un treball sobre la prehistòria de la psiquiatria infantil, recalca la importància de la pediatria en el creixement de la paidopsiquiatria i situa l'inici de l'interès dels pediatres per la patologia mental infantil en els escrits de Cornelius sobre l'insomni i les pors en els somnis, a finals del segle XV (1).

De l'anàlisi d'alguns textos espanyols del segle XVI, redactats en castellà, hem pogut trobar referències a les malalties mentals infantils. Els llibres de pediatria vistos són: "Libro de enfermedades de los niños" de Luis Lobera de Avila (1551), "Método u orden de curar las enfermedades de los niños" de Jerónimo Soriano (Zaragoza, 1600), "Libro de los casos y enfermedades de los niños recién nacidos" (1580) de Francisco Núñez de Coria i alguns altres. Les referències a la psicopatologia infantil que apareixen en aquestes obres giren totes al voltant d'una mateixa temàtica: l'insomni, els terrors nocturns i l'epilèpsia. Es semblant per tant al que Walk troba en Cornelius.

En el segle següent, el XVII, hi ha més llibres en llatí. Segueixen fent referència a alguns trastorns neuropsiquiàtrics. Un tema molt tractat és el de l'epilèpsia, com és el cas del "Liber de affectionibus puerorum" (1611), de Francisco Pérez Cascales, el qual dedica un espai important a l'epilèpsia i dona explicacions psicopatològiques del trastorn.

En alguns tractats de pediatria del segle XIX es troben capítols sencers dedicats a la patologia mental dels infants. Un de ben conegut és el tractat de pediatria de West. Charles West fou un pediatre anglès de molta anomenada en el seu temps. Havia estudiat a Berlín i va publicar un llibre de text que s'edità varies vegades. A la tercera edició hi ha inclòs un capítol: "Lecture on disorders of the mind in

childhood” on estudia la deficiència mental i també la conducta anorèxica, els trastorns de llenguatge, i moltes altres patologies que avui dia considerariem psicossomàtiques.

A finals del XIX trobem, dintre del tractat de “enfermedades de los niños” d’un autor català, Antoni Jover, vuit capítols que consten com a “llicions” on s’exposen temes de psiquiatria infantil. En aquest escrit analitzarem i comentarem aquestes llicions que van publicar-se a finals del segle passat.

2. L’autor del llibre

Antoni Jover i Puig era un metge català que durant alguns anys, no massa, va ensenyar pediatria a la universitat de L’Havana. de la que fou catedràtic. Havia nascut a Barcelona el 18 de juliol de 1855. Era fill de Gaspar Jover i Cots, sastre, nat a Monistrol, i de Rita Puig i Cristòfol. Va obtenir el títol de batxiller a Barcelona el 1870 i acabà les assignatures dels estudis de medicina a Barcelona el 1874. El títol de llicenciat el demanà el 1877, reclamant-lo des de Cuba. La seva tesi, sobre el tema, “De la influencia de las pasiones en el organismo” és del 1877. Sabem que anà a Anglaterra per ampliar estudis. Allí arribà a ser metge cirurgià de la Facultat de Londres, segons fa constar ell mateix en el seu llibre. Sembla que treballà en un hospital de Londres, abandonant l’activitat probablement per motius religiosos, i passant a treballar en una companyia naviliera. En tot cas hi va estar molt poc temps, perquè ben aviat està documentat a Cuba, exercint a L’Havana. Aleshores l’illa estava encara sota el domini colonial espanyol (2).

Sobre aquest temps hem trobat algunes dades contradictòries. Sembla que aviat destacà i es va presentar a unes oposicions per a una càtedra de Patologia Mèdica. Les va guanyar el doctor Raimundo de Castro i Allo, nomenat el 15 d’octubre de 1882. Jover quedà segon i substituïa Castro, interinament, - fet freqüent aleshores - a la càtedra de Patologia Mèdica de la Universitat (3). Consta que també fou Director de la casa de Salut “Quinta del Rey” i director de la seva revista, el “Boletín Clínico de la Quinta del Rey”.

En el pla d’estudis de l’any 1887 es va crear l’assignatura de “Curso especial de Enfermedades de la Infancia”. Fou nomenat catedràtic, interinament, el doctor Tomàs Plasencia i Lizaso, de família coneguda de metges i ell mateix clínic i psiquiatre. Va intentar dotar la càtedra de medis, però només aconseguí poder fer un ensenyament teòric. Sembla que es va decebre i quan es convocà l’oposició per cobrir la plaça definitivament ni tant sols s’hi apuntà.

L’oposició es va fer el juny del 1891 i diu Delgado: “aquestes oposicions van ser de les més sonades que es van fer a la nostra vella universitat, hi van concursar dos metges de condicions excepcionals, els doctors Antoni Jover i Puig, que

explicava interinament i Joaquín Dueñas Pinto, que més tard faria escola a la seva sala de pediatria de l'Hospital número un" (4).

Sembla que els dos van fer bons exercicis i ambdós són defensats com a guanyadors pels seus partidaris, però sense que diguin que l'altre ho va fer malament. Guanyà Jover que fou nomenat catedràtic, en propietat, el 18 de novembre de 1891. Fins aleshores els seus treballs havien estat sobre medicina general. Però des de que guanyà l'oposició es dedicà intensament a la pediatria. Tampoc aconseguí els medis que volia. El discurs de recepció, costum del temps que es mantingué en algunes universitats durant molts anys, fou de tema molt general: "Concepto de la pediatría y lugar que le corresponde en el cuadro docente".

El 1893 fa el llibre, on es palesa la seva dedicació als estudiants. Com que no aconseguia el que necessitava, el 1894 va demanar passar a catedràtic de Patologia Mèdica. La resposta, del ministeri d'Ultramar, fou negativa. Va seguir fins el final del domini espanyol i el 27 de gener de 1899 va presentar la renúncia, que li fou acceptada.

El següent catedràtic numerari de l'assignatura fou el doctor José R. Montalvo Covarrubias, clínic conegut, que ja havia fet oposicions a la càtedra de Clínica Mèdica l'any 1882, partidari de la independència, que es va passar gairebé tota la guerra de 1895-1898 a les presons espanyoles (e).

Amb la independència de l'illa Jover tornà a Espanya. No es va integrar en els ambients mèdics d'aquí. De fet tenim poques dades d'aquest temps. Sabem que va morir a Barcelona l'any 1930, sense que el seu òbit tingués gaire ressò en l'ambient mèdic.

3. El llibre de pediatria d'Antoni Jover de 1893

El manual de "enfermedades de los niños" (1893) d'Antoni Jover és clarament un text dedicat als estudiants. Ho diu des de la primera plana en la dedicatòria que fa als seus "estimats alumnes" de L'Havana. Les seves paraules de dedicatòria deixen translluir uns sentiments de gran afecte pels alumnes. Sembla ser un professor que devia establir una bona comunicació amb els estudiants dels que rebia, com diu, la inspiració i els oferia a canvi el que sabia.

El fet de tractar-se d'un manual per estudiants explica que el llibre estigui dividit en lliçons i no en capítols. Tot el manual té 391 pàgines i 136 lliçons. Ara ens semblarien moltes per un programa d'una assignatura. No sabem si l'acabava tot en un curs ni si explicava varies lliçons en un dia. En tot cas les lliçons són breus i concises, com era la seva intenció quan diu, referint-se a la seva obra: "en ella encontrareis un resumen, muy abreviado, de mis explicaciones en cátedra, redactadas en estilo telegráfico que tiene, por lo menos, la ventaja de suprimir la hojarasca y decir sólo aquello absolutamente indispensable". Vol per damunt de tot

proporcionar una ajuda als seus alumnes i la forma d'exposar les lliçons va dirigida a aconseguir-ho.

Les lliçons van precedides d'una introducció de sis planes que porta la data de 15 d'octubre de 1892. Allà es fa patent la seva orientació que vol ser científica. Es basa en el que en diu "positivismo científico" que admet solament com a veritats aquells "fets revelats per l'observació o comprovats per l'experiment". També es manifesta, en aquesta introducció, seguidor d'algunes idees sobre pediatria vingudes de França, més concretament de Paris, i de la Gran Bretanya. Cita com a model a Claude Bernard i té paraules molt dures per les teories vitalistes. Defensa aferrissadament una etiologia anatopatològica que es manifesta externament en forma de símptomes i relaciona la fisiopatologia amb l'anatomia patològica. Comença cada lliçó per un apartat d'anatomia patològica, segueix amb la descripció de la simptomatologia i deixa, expressament, l'etiologia per després de descriure la malaltia. Després de l'etiologia exposa el tractament perquè, considerant la profilaxi el millor tractament, creu adient parlar d'aquest just després de les causes.

A la introducció segueix una lliçó inaugural que no numera. En ella se centra en les característiques específiques del nadó des del primer moment i fa referència al nadó i també al fetus. Una de les característiques que remarca és la gran fragilitat dels infants i parla de la gran morbiditat i mortalitat dels nens. No és estrany que això el preocupés; recordem que fa ni tant sols cent anys la quantitat d'infants que no arribava a gran era altíssima i que és en el segle XX quan el panorama ha canviat radicalment. També explica que, en pediatria, les manifestacions patològiques són completament diferents de les que es veuen en medicina general d'adults. En dóna alguns exemples; un d'ells té a veure amb psiquiatria infantil però no és massa afortunat quan diu que en un nen un excés de terror ocasiona un atac de deliri. No sabem si es refereix a un terror nocturn o a un atac de pànic però, sigui quin sigui, ni l'un ni l'altre són considerats com a deliris, segons els conceptes actuals.

Després de la introducció, el manual consta de tres parts: uns prolegòmens i dues seccions. Els prolegòmens comprenen quatre lliçons sobre anatomia, fisiologia i higiene del nadó i sobre nutrició. La primera secció amb set lliçons, és una patologia general del nen i la segona, la més extensa, porta com a títol "de la patologia especial de la infància" i és on trobem dades sobre psiquiatria infantil.

La patologia especial del llibre d'Antoni Jover té 125 lliçons que reuneix en tretze capítols. Cada capítol consta de varies lliçons. Es tot un tractat de pediatria per a estudiants. Les psiquiatria està dins del capítol setè o "afecciones nerviosas" però també podem trobar dades esparses de psicopatologia infantil en altres capítols, com pot ser l'enuresi funcional en el capítol quart sobre afecciones urogenèsiques.

El capítol setè o "afecciones nerviosas" (pp. 231 a 276) comença parlant de malalties neurològiques i dedica les darreres 19 planes, és a dir quasi la meitat del capítol a malalties que podríem considerar psiquiàtriques. Els temes que hi tracta

estaven a l'ordre del dia a finals del segle XIX entre els metges europeus, i estan en forma de vuit lliçons que són les següents: 1."epilèpsia", 2. "histerisme", 3."hipnotisme", 4."semi-psicopaties", 5."impulsions, il·lusions, al·lucinacions", 6."mania, lipèpsia, simplicitat d'esperit", 7."imbecilitat, idiotisme, cretinisme, 8."etiologia de la bogeria, tractament de la bogeria". Abans de l'epilèpsia fa una descripció de mitja plana del "tic convulsiu".

Una part del contingut actual de la psiquiatria infantil es troba també en el llibre de Jover repartit en altres capítols. Així per exemple, en el capítol primer "de las deformidades congénitas" trobem una part de les deficiències mentals amb la descripció de les microcefàlies, hidrocefàlies i debilitat congènita. L'enuresi funcional està descrita en el capítol IV: "de las afecciones uro-genésicas" i l'asma, que considera una neurosi, en parla en el capítol cinquè que tracta de les afeccions respiratòries (6).

Tot el text pediàtric de Jover revela que l'autor dóna una gran importància als factors psicològics als que fa referència en molts moments. Per posar un exemple quan parla de l'aritmia en el capítol sisè diu textualment "por punto general es neurósica y dependiente de emociones morales, pero puede también ser producida por la anemia cerebral etc." i considera el "nerviosismo" dintre l'etiologia de la gastràlgia (7) i "el abuso del estudio" com una de les causes de les dispèpsies cròniques.

4. Els continguts de psiquiatria infantil en el llibre de pediatria de Jover:

En aquest apartat analitzarem la manera en què l'autor exposa i tracta alguns dels trastorns psicopatològics dels nens en el seu llibre i començarem per la histèria que era una qüestió de gran interès a finals dels segle passat.

4.1. El tema de la histèria

La histèria estava a l'ordre del dia a finals del XIX degut a l'impacte i el ressò de les sessions de Charcot (1825-1893) a la Salpêtrière. Com tantes vegades en la història de la psiquiatria l'interès per la patologia infantil és posterior a la dels adults. La influència dels estudis sobre histèria va arribar als nens caps els últims anys de la centúria. Entre 1880 i els primers anys del XX es troba una gran quantitat de descripcions sobre la histèria infantil (8), motiu moltes elles de tesis doctorals sobretot a França però també alguna a Espanya (9). En el text ben conegut de malalties mentals dels nens de Moreau de Tours d'aquesta mateixa època (1888) la histèria hi ocupa més pàgines que no pas l'epilèpsia o les nostàlgies (10).

Jover dedica dues pàgines a la histèria, en fa una descripció clínica minuciosa, distingeix dues formes de presentació que anomena convulsiva i psíquica i a més a més assenjala una fase prodròmica. En els prodròms de la crisi descriu un comportament irritable, inestable i un estat d'ànim disfòric Aquí emprà el terme

d'aura que fa pensar en una certa confusió amb les epilèpsies. No oblidem que en aquell temps l'epilèpsia estava englobada dins de la denominació de neurosi, que aleshores era un concepte molt més ampli del que seria uns anys més tard. Es probable que l'autor tingués clara la diferència entre la histèria i l'epilèpsia que explicava en lliçons diferents; més quan descriu la histèria diu textualment que no hi ha pèrdua de coneixement. El que sembla que varia més entre aquells anys i les concepcions més modernes són les denominacions. Finalment divideix la histèria convulsiva en una forma minor, i una altra magna.

Atribueix la histèria en primer lloc a l'herència i al fet de pertànyer al sexe femení. Després al·ludeix a causes socioculturals i finalment a traumatismes i al "contagi passional". Aquí veiem que arribava la influència de les epidèmies histèriques de l'edat mitjana com el cas de l'epidèmia d'histero-demonopatia entre nens trobats a Amsterdam l'any 1566 (11), que perdurà durant tres segles i de les que encara trobem ressò en els primers textos de trastorns mentals infantils del final del XIX com el mateix de Moreau de Tours.

Pel que fa a la intervenció diu que el tractament ha de ser causal i la profilaxi una bona educació. No esmenta el pronòstic. Sabem que aleshores es tenia la histèria infantil per una malaltia que podia desaparèixer. "El histerismo en el niño no es perdurable" escrivia Charcot (12). El tractament que es feia era mèdico-pedagògic però Jover no menciona el tractament pedagògic ans ens parla de reconstituents, aïllament, hidroteràpia, electricitat...

4.2. L'epilèpsia

Jover li dedica un espai una mica més reduït que a la histèria, com fan la majoria d'autors de l'època que coneixem. Descriu el gran mal i el petit mal. Remarca la pèrdua de consciència en la crisi de gran mal. En el petit mal descriu el vertigen i les absències que situa sobretot a la segona infància i també la salutació convulsiva. Torna a parlar d'aura quan exposa el tractament assenyalant que hi ha casos amb aura i es pot prevenir la crisi. Considera com a primer factor causal l'hereditari.

Tracta de l'epilèpsia després de les lliçons més neurològiques i precedida dels tics. Això té un sentit. Probablement consideri els tics i l'epilèpsia patologies més neurològiques que propiament psiquiàtriques. Recordaré que en el tractat de més de quatre-centes pàgines de Moreau de Tours que ens serveix de referència de l'època es divideixen els trastorns mentals infantils en formes purament nervioses, formes purament morals i formes morals i nervioses. I tant les epilèpsies com els tics formen part de les primeres. Es possible que Antoni Jover també ho considerés així. De tota manera el primer tractament que proposa pels tics no és biològic quan diu "moral en primer término". Parla de suggestió, aïllament i àdhuc d'un càstig que consisteix en penjar al nen aguantant-lo pel tronc.

4.3. Les idees sobre depressió i suïcidi en el tractat d'Antoni Jover

A la lliçó 98 Jover tracta tres punts: la mania, la lipemania i la simplicitat d'esperit. En els dos primers es refereix per tant a patologia afectiva. Creiem que aquesta dada és molt interessant perquè després, durant un període molt llarg del segle XX la majoria d'estudiosos han pensat que la depressió o "lipemania", segons nomenclatura de l'època no existia en els nens. I encara que aquest fenomen va ser molt més accentuat a Amèrica que a Europa, aquí també es troba.

Cal que sabem que en el segle passat la depressió infantil era coneguda i acceptada i a l'escriu d'Antoni Jover en trobem una prova més. També es relacionava la depressió amb el suïcidi, com fa ell.

Jover descriu l'estat depressiu infantil en termes que denoten una bona observació. "Triste el niño, busca los rincones y la soledad, se entrega al mutismo, pierde el apetito, enflaquece y pasa una existencia miserable" I més enllà: "hay lipemánicos infantiles que se hallan en un estado de estupor parecido al de un tifódico: no se mueven, no hablan y ni siquiera piden la comida". Igualment descriu la conducta suïcida dels nens deprimits: "Frecuentemente la tendencia al suicidio es notable. Se arrojan al agua, buscan un cuchillo, se ahorcan o se pegan un tiro", o bé en un altre lloc diu: "sin ningún motivo o con fútiles pretextos el niño atenta contra su vida con una lucidez verdaderamente extraordinaria. Facilita a veces el acto la existencia de anestias histéricas (que impiden sentir la soga anudada al cuello, el puñal que penetra en el pecho, etc.) (13).

A Espanya el nombre de suïcidis consumats abans de la pubertat era molt reduït. Ens sorprenen una mica totes aquestes tècniques d'autolisi descrites aquí. Es que potser a L'Havana n'hi havien més? Per altre banda, al costat dels símptomes depressius, molt ben vistos, Jover en descriu altres que inclou dins de les lipemànies o depressions i que són més propis d'un psicosi infantil.

Es interessant també la descripció que fa de la mania, ja que és una patologia que s'ha tingut encara menys en compte que la depressió al llarg del segle XX. Sols molt recentment se n'està tornant a parlar una mica i a pensar que els infants també poden presentar quadres maníacs o inclús patologia maniaco-depressiva. Però moltes vegades, encara ara, es confonen els petits maníacs amb els hiperquinètics. Es curiós que fa cent anys es tingués tan clara la possible existència de la mania infantil i que després es queda oblidada tant de temps.

La tercera part del capítol 98, que fa referència a la simplicitat d'esperit la tractarem amb les deficiències, amb les que té més a veure.

4.4. Les deficiències mentals

Aquest era també un capítol molt ampli dels que tracten temes de patologia mental infantil el segle passat. El seu interès va persistir al tombant de segle fins al punt que va donar lloc a la creació de l'escala de Binet a França l'any 1905, que permeté poder avaluar la severitat de la deficiència. Però abans de què es pogués

mesurar l'edat mental amb instruments ja es classificaven els deficients segons el grau de dèficit intel·lectual.

Segons aquest grau de deficiència mental Jover descriu en apartats diferents la simplicitat d'esperit, que seria la que avui anomenem deficiència superficial, la imbecilitat i l'idiotisme. Dels que formen part del primer grup diu que si se'ls educa poden aprendre a parlar i a llegir. Quan descriu el segon grup, fa referència, en un cert moment, a les facultats frenològiques, prova de que la frenologia era una teoria que encara exercia un influència important. De l'idiota diu que "es un animal que tiene la figura de un niño". A l'última frase d'aquest apartat assenyala que els idiotes poden estar afectats de mania, malenconia i sobretot epilèpsia. La comorbiditat dels trastorns afectius amb la deficiència o el que alguns defineixen com a "doble diagnòstic" és un tema que avui dia és de molta actualitat, però del que no es parlava fa uns anys. Ha estat per a nosaltres una sorpresa constatar com un autor de fa cent anys ja ho tenia en compte i coneixia aquest fet. Una vegada més hom es pensa haver descobert quelcom perquè no coneix prou bé la història.

L'últim apartat de la lliçó 99 tracta del cretinisme. Aquests poden ser segons diu imbècils o bé idiotes. La descripció del cretinisme fa pensar que es tractava de una deficiència hipotiroidea: "los cretinos se encuentran en el fondo de algunos valles de Suiza y del Norte de Europa" o bé "su cuello es corto, frecuentemente con bocio".

Troblem també alguns continguts sobre deficiència en el primer capítol del llibre de Jover que porta per títol "de las deformidades congénitas". Allí escriu dues planes sobre debilitat congènita que venen a ser tota la lliçó 24. El que descriu amb aquest rètol és la imaduresa del prematur. Quan la debilitat és extrema diu que s'ha de recórrer a la incubadora "sistema Odile Martin". Però en cas de no disposar d'una incubadora explica com se soluciona el problema fabricant-ne una: "con un cajón de madera, que se forra externamente de lana gruesa e interiormente de hule; se colocan en el fondo botellas de agua hirviendo envueltas en lana, y encima el niño en una cesta..." Explica amb molta cura com s'ha de mantenir la temperatura, com i quan s'ha d'alimentar el nen que no té reflex de succió, els massatges al cos del menut i com cal afegir algunes gotes de xerès o conyac per a completar el tractament (14).

4.5. L'enuresi funcional

Es un tema que també es tractat fora del capítol on estan els altres trastorns mentals. Forma part del capítol IV o "de las afecciones uro-genésicas" i correspon a la lliçó nº 56 (15). Distingeix clarament la "enuresis" de la "retención de orina" i dintre de l'enuresi separa la incontinença contínua de la que és pròpiament enuresi funcional.

Quan es refereix a l'enuresi funcional considera dos tipus: la que en diu "incontinencia intermitente" que pot ser diurna o nocturna i la que és únicament nocturna. A la primera li atribueix un origen orgànic. La causa de la segona podria

ser psicològica u orgànica. Entre les causes que menciona n'hi ha algunes que avui ens semblen curioses. Jover cita entre altres, com a possibles causes d'enuresi, l'onanisme, la longitud excessiva del prepuci, el nerviosisme i la simulació.

Aconsella per a tractar l'enuresi nocturna, que considera que sovint no és més que una neurosi, la hidroteràpia, l'electricitat, i l'administració d'algun fàrmac.

4.6. Altres continguts de psicopatologia infantil del capítol de “afecciones nerviosas”

A més a més del temes esmentats Jover fa una descripció extensa de l'**hipnotisme** que descriu com un “sueño nervioso determinado por medios artificiales”. Cita a Charcot de qui treu tota la descripció que fa. Pel que fa referència als nens explica tot un modus operandi de com fer per hipnotitzar-los: immobilitzar el nen i fixar la seva mirada. ensenyar-li un objecte brillant prop del nas de forma a provocar un estrabisme convergent, fer sonar un gong o una campana xinesa, suggestionar-lo o “en darle a oler éter, cloroformo o alguna substancia aromática”. També explica què cal fer per a provocar un estat catalèptic en un nen. Creu que l'hipnotisme en els nens s'utilitza amb finalitat experimental i en casos molt comptats d'enuresi o histèria amb finalitat terapèutica.

A la lliçó 96 parla de “semi-psicopaties” on situa tot un conjunt d'aspectes que no tenen massa a veure els uns amb els altres ni amb el que ara s'entén per psicopatia. Així l'excentricitat, les “aberraciones” com la coqueteria, la vanitat la hipocresia...etc., l'onanisme, l'erotomania, la satiriasi i la nimfomania.

I a la lliçó següent, la 97, descriu les impulsions, les il·lusions i les al·lucinacions. Dins de les impulsions trobem una barreja de conceptes i de trastorns. Veiem una certa confusió del que podria ser un impuls amb una obsessió o una compulsió o una manca de control dels impulsos. En aquest apartat inclou també la cleptomania, la piromania, el suïcidi (que ja tracta en altre lloc) i l'homicidi.

De les il·lusions fa una breu descripció que fa pensar que el que està descrivint no són il·lusions psicològiques ans més aviat percepcions delirants característiques d'una patologia psicòtica.

Quan parla de les al·lucinacions la definició és correcta però també fa interpretacions que van més enllà del que solen ser moltes al·lucinacions i les presenta com si fossin terribles o bé tristes. Ho relaciona amb les epidèmies de les Croades de nens i parla de la de l'any 1212 a França dirigida pel pastor Etienne i descrita per Moreau de Tours a qui cita. Per tant Jover devia conèixer bé el text de trastorns mentals del nen de Moreau publicat el 1888.

Al final del capítol de malalties nervioses hi ha un apartat sobre l'etiologia de la bogeria i un altre sobre tractament de la bogeria que encara comentarem.

4.7. Les idees de Jover sobre l'etiologia de la bogeria

Jover atribueix la malaltia mental infantil a tres grans grups de causes que són: l'herència, causes morals i causes físiques.

L'herència és considerada com un factor causal de primer ordre. Moreau de Tours, l'autor que Jover cita en algun moment i en qui es deuria inspirar, en aquest aspecte era molt determinista. Per a Moreau (1888) quan hi ha una base hereditària forta no hi ha res que eviti que en un moment donat es presenti la malaltia mental (16). Jover assenyala que no cal que el nen presenti la mateixa patologia mental que els pares. Aquest és un fet que s'ha pogut comprovar i que segueix vigent avui. Però també parla de l'herència de la raça que s'ha degenerat pels efectes de l'alcohol, de l'opi i del "tabac de mala qualitat" o bé de les alteracions que poden presentar els nens quan han estat concebuts en estat de borratxera o d'exaltació política (17).

Com a possibles causes morals creu que n'hi poden haver d'externes com una mala educació i de subjectives. Dins d'aquest segon grup cita textualment: "los sentimientos religiosos que exaltan la delicada organización del niño, aterrizándolo" y "el estudio forzado que le aniquila". Aquesta idea de que l'estudi excessiu pot pertorbar les criatures el trobem reflectit en bastants escrits de l'època. Així Vidal i Perera, autor del primer text de psiquiatria infantil, publicat a Barcelona l'any 1907, cita la fatiga i el surmenage com a causes de psicopatologia infantil (18) i aconsella utilitzar medis tècnics com l'estesiòmetre per a mesurar la fatiga mental de l'infant. El mateix Moreau cita l'excés de treball intel·lectual i relaciona el geni amb la follia. Aquest tema havia estat tractat amb gran detall pel pare de Moreau de Tours a la "psychologie morbide". La idea era que una activitat incessant del cervell, com a vegades tenen els homes excepcionals, podia produir també alteracions, deliris i bogeria (19).

Finalment les causes físiques únicament afecten quan actuen sobre nens predisposats i poden ser extrínseques, com els traumatismes, la insolació o intoxicacions i somàtiques com el temperament dèbil, el fet de pertànyer al sexe masculí, la febre, els vermes intestinals entre d'altres.

4.8. El tractament de la bogeria

Ocupa un espai molt breu al final del capítol VII sobre afeccions nervioses. Jover assenyala com a essencial la separació del nen de la família "sólo por excepción puede curarse un niño loco en compañía de sus padres". La separació de la família sembla que es justifica per la necessitat que té el cervell de descansar i d'evitar els estímuls.

Com a mesures complementàries cita entre altres la hidroteràpia, els massatges, el treball manual, el passeig, la música, la pintura...

També aconsella alguns medicaments i explica de quins no s'ha de fer abús, així l'opi o els alcaloides.

I acaba insistint en la importància de la profilaxi. Aquí veiem una vegada més la possible influència del text de Moreau de Tours sobre el que escriu Antoni Jover. Recordem la forma en que Moreau clausurava el seu llibre dient que el que actualment anomenaríem terapèutica psiquiàtrica, ha de ser per damunt de tot eminentment profilàctica (20).

5. Alguns comentaris per acabar

L'obra de Jover ens demostra l'interès que ja tenen els pediatres, si més no alguns pediatres, pels aspectes psicopatològics de la seva especialitat. Sembla evident que l'altíssima mortalitat, principalment per malalties infeccioses, feia que consideressin aquests problemes d'una manera més marginal. Ni eren tan importants des d'un punt de vista vital ni sabien massa què s'hi podia fer. En tot cas no eren el tema central de l'especialitat. Això es nota també en el text de Jover. Probablement sabia molta més pediatria que psicopatologia el que explicaria alguna discordança quan descriu alguns conceptes de psicopatologia, tot i que no sempre els continguts conceptuals han estat els mateixos al llarg del temps.

L'experiència que té Jover de psiquiatria infantil sembla molt més d'origen acadèmic, és a dir per lectures, que no pas clínica, per experiència personal. Però tot i que la formació bàsica de Jover era pediàtrica i no psiquiàtrica sembla un autor ben documentat per l'estat de coneixements del seu temps. Coneix bé les idees europees sobre el tema de la malaltia mental dels nens d'aquell moment.

Però en tot cas cal assenyalar que es troben algunes indicacions terapèutiques que encara són vàlides, així evitar els estímuls, recomanar les tècniques creatives com la pintura en alguns casos, també passejar o utilitzar alguns estimulants o sedants. Avui això ens pot sorprendre pel que significà en el seu temps.

Notes

1. Duché, Didier-Jacques: "Histoire de la Psychiatrie de l'enfant". Paris (PUF) 1990, p. 6. cita a Walk, A. "The Prehistory of Child Psychiatry" Brit J. Psychiatry, 1964, 110, 754-767.
2. v. Expedient univesitari a l'Arxiu Històric de la Universitat de Barcelona. Devem aquestes dades al doctor Josep M. Calbet.. La tesi fou publicada a Barcelona (Imp. J. Jepús), 1877. Té 30 pàgines.
3. Delgado García, Gregorio: "Historia de la enseñanza superior de la medicina en Cuba. 1726-1900", La Habana (Ecimed) 1990, 324 pp. (Serie Cuadernos de Historia de la Salud Pública, núm. 75). v. pp. 225-227. Hi ha una fotografia de la portada del llibre i una altra de l'autor (pp. 229 i 231). Les dades sobre la càtedra de Patologia Mèdica estan a les pp. 205 i 199.
4. Ibid. p. 226
- 5.. Ibid. p. 227.
6. Jover, A. op. cit. pp. 177-178.
7. Ibid. p. 143.
8. Domènech, E: "El desenvolupament de la Psicopatologia Infantil al segle XIX". Quaderns de Psicologia, 1990, 10, 7-28.
9. Conde López, V; García Cantalapiedra, M.J; Macías Fernández, J.M: "Aproximación al estudio de las instituciones psiquiátricas vallisoletanas desde su origen a la actualidad". Informaciones Psiquiátricas, 1990, núm. 122, pp. 359-364.
10. Domènech, E; Corbella, J: "Un tractat capdvanter de Psiquiatria Infantil: 'La folie chez les enfants' de Paul Moreau de Tours (1888)". Gimbernat, 1989, 12, 85-98.
11. Ibid. p. 87.
12. Domènech, E; Corbella, J: "Aportacions a la història de la Psicopatologia Infantil" Barcelona (Seminari Pere Mata, UB) 1997, v. p. 157.
13. Jover, A. op. cit. p. 267.
14. Ibid. pp. 94-95.
15. Ibid. p. 177.
16. Domènech i Corbella, op. cit. nota 10, v. p. 89.
17. Jover, p. 274. Cita a Legrand du Saulle, el qual es refereix als temps de la Comuna de Paris.
18. Domènech, E: "Augusto Vidal Perera: análisis del primer texto español de Psiquiatría Infantil (1907)" in: op. cit. nota 12. v. p. 167.
19. Moreau (de Tours), Paul: "La folie chez les enfants" Paris (Baillièere et fils) 1888. v. pp. 408, 414 i 416.
20. Ibid. p. 442.